

Zsilett-katarzis

Beszélgetés Németh Zoltánnal

N. TÓTH ANIKÓ

– A kapus öröme a tizenegyesnél 1999-es megjelenése óta eltelt termékeny 15 évben 18 önálló kötetet publikáltál. Jelentős irodalomkritikai és irodalomtudományi munkák szerzőjét tisztelhetjük benned. A 18 könyv között öt verseskötet is van. S mivel több alkalommal hangsúlyoztad, hogy elsősorban költőnek tartod magad, jelen beszélgetés témája a „szent poézis” lesz (erre a fennkölt kifejezésre még később visszatérünk). Miért éppen a lírát választottad szépirodalmi tevékenységed területéül?

– Nem volt tudatos választás, sőt biztos vagyok benne, hogy ez nem választás kérdése. Tizenöt éves koromban rádöbentem, hogy jön belőlem a vers, s ez ellen nem lehet semmit sem tenni. Az irodalomtudomány iránti érdeklődés voltaképpen abból fakadt, hogy egyre mélyebben meg akartam tudni, mi az irodalom, mi a vers, mi a líra, és a mai napig úgy gondolom, hogy ahhoz, hogy jó verset tudjunk írni, rendelkezniünk kell olyan fogalmi nyelvel, amelyen gondolkodni tudunk a költészetről. Ezért nemcsak verseket olvastam, hanem elméleti szövegeket és irodalomtörténeteket is, így akartam közelebb kerülni a „Mi a vers, mi a költészet ma?” kérdéséhez, illetve ahhoz, ami én vagyok ezen a területen belül.

– Van a versírásnak valamilyen feltétele, kell-e hozzá különleges szellemi-lelki-érzelmi kondíció, játszanak-e szerepet nálad olyan dolgok, mint ihlet, inspiráció, állapot, van-e pl. múzsacsók?

– Tizenéves koromban olyan volt a versírás, mint egy pollúció, egy lázas állapot, majdhogynem elájultam tőle. De nemcsak a versírástól, hanem

az olvasástól is. Gimnazista koromban került a kezembe Vladimír Holan *Éjszaka Hamlettel* c. kötete, amelynek minden verse olyan volt, mint egy orgazmus. Az ember ezt a fiatalkori késztetését aztán valahogy elveszíti, még ha nem is teljesen végleg. Írás közben hasonló érzésem van, mint amikor az ember beszáll egy száguldó vonatba, vagy amikor *A csillagok háborújában* átváltanak fénysebességre. Ezt később az ember már elő tudja hívni magában, bár gyakran teljesen véletlenszerű.

– *Fontosak a megírás körülményei? Hosszasan készülsz, vagy hirtelen felindulásból követsz el egy-egy verset? Elvonulsz egy dolgozószobába, vagy bárhol képes vagy verset írni?*

– Az a legjobb állapot, amikor az ember végletesen idegennek érzi magát, a magány vagy éppen a szenvedés. A létezés üres helyei. A házból kivert kutya télen. Vagy az utazás. Vannak állapotok, amikor jobban előkerülnek ezek a helyzetek. A semmiből előjön néhány vers, rövid időn belül láthatóvá válik az, ami összefűzi őket, és akkor már tudatosan készülsz, hogy ezt a vonulatot továbbvigyem, köteté dolgozzam, szétírjam, akkor már erre dolgozik az agy.

– *Valaki arra esküszik, hogy verset csak kézzel lehet írni. Te milyen technikai eszköztárral dolgozol?*

– Eleinte még a tanulmányaimat is kézzel írtam, de aztán a 90-es évek második felétől jött a számítógép, és tanulmányírásban teljesen átálltam. Verset elég sokáig kézzel írtam, a papírfecni a mai napig maradt, de most már például telefonba is írok verset, az mindig kéznél van, amikor éppen eszembe jut egy ötlet.

– *Ez aztán hatással van a terjedelemre is?*

– Hm, lehet, hogy mostanában azért írtam rövidebb verseket, mert nagy részüket telefonba írtam...?

– *Bármilyen műnemben vagy műfajban az a legfontosabb, hogy egyedi, csak rád jellemző, semmivel sem összehasonlítható nyelvet, hangot találj meg, s ez mindig valamihez képest artikulálódik. Te milyen minták mentén vagy éppen ellenében alakítottad ki a versnyelved?*

– Mindenképpen úgy szerettem volna írni, ahogy még soha senki. Amikor komolyabban nekikezdsz az ember költészettel foglalkozni, egy kezdő író ízlését, lehetőségeitrendkívül meghatározza az, hogy milyen könyveket olvas. Éppen ezért mindent el kell olvasni, mert ha nem olvasunk, akkor számunkra a vers csupán annyi lesz, amennyit véletlenül megismertünk belőle, róla. Gyerekkoromban nekünk olyan könyvek voltak otthon a polcunkon, mint Thomas Dylan összegyűjtött versei, vagy a 20. századi német költészetet Brechtől Heissenbüttelen át Enzensbergig felvonultató *A mai német líra* c. kötet. Óriási hatást gyakorolt rám ez a nagyon sokféle, kísérletező költészetet bemutató antológia, 16-18 éves koromban 8-10 füzetnyi verset írtam ezeknek a német verseknek a stílusában. Természetesen ezeket

a szövegeket nem küldtem el sehová. Ki kell tehát alakítani egy nyelvet, s ehhez több út is vezethet. Lehet az irodalomelmélet útja, ahonnan egy másik nézőpontból láthatunk rá a versre. Csehy Zoltán lírája talán másféle utat járt be, hiszen ő műfordításokon keresztül sajátította el azt a nyelvet, amely aztán később megjelenik a saját költészetében, pontosabban a kettő interakcióban áll egymással. De mondható, hogy szinte vérévé vált az antik irodalom, a klasszikus forma, illetve versnyelv. Többféle út van tehát. Úgy próbáltam írni, hogy ne legyen előzménye az írásnak, miközben tudható, hogy ez mennyire nem lehetséges. Nekifeszülni a lehetetlennek. Másrészt pedig talán Hrabalnál vagy Bondynál olvastam egy megjegyzést a jó vers kapcsán: az olyan, mint amikor kifűjjük az orrunkat, és amikor levesszük a zsebkendőt, döbbenet látjuk, hogy csurom vér, mert egy zsilettpenge volt a zsebkendőben. Az a jó vers, amitől úgy érezzük, bele kell halni. Számomra ebben a pillanatban ezt jelenti a versírás: egy szikét készíteni, amely elvágja az ember nyakát. Vagy ha nem is, de legalább átstrukturálja az agyát.

– *Az első versesköteted, A szem folyékony teste (mely az AB-ART Kiadónál jelent meg 2000-ben) recepciója fel is hívja a figyelmet a nyelvi radikalizmusra; egybecsúszatsz egy csomó szót pl. tartalomhatalomalkonytájlépegető... A másik figyelemfelkeltő dolog pedig a tematika, nálad ez hangsúlyozottan a test, vagyis a test szöveggé tétele. Seggünk odaforrott a fejünkhöz – ilyen mondatok is olvashatók a kötetben. Te akkor éppen általános iskolában tanítottál. Ajánlottad volna-e a tanítványaidnak a verseidet? Milyen hatást váltottak ki ezek a szövegek a befogadókban?*

– Én ezt teljesen kettéválasztom. Az, hogy miből élek meg, hogy éppen szénlapátoló vagyok-e vagy tanítok, ahhoz képest, hogy mit írok, teljesen más identitás, más én. Senki sem tudott róla, hogy verseket írok, nem reklámoztam magam.

– *A szakma hogyan fogadta a debütálásod?*

– Tipikusan első kötet volt, nagyon sokféle verstípus jelent meg benne, annak minden esetlegességével. Szabó Lőrinc az első kötetét, amit a barátainak ajándékozott, évekkel később megpróbálta visszalopkodni a könyvespolcokról. Nem mondom, hogy én is ezt tenném. Azt hiszem, Peer Krisztián beszélt az ún. kötetdűhről, lehet, hogy ez dolgozott bennem, lehet, hogy a kései tapasztalatlanság. Viszonylag későn jelentettem meg verseskötetet, hiszen a 90-es évek elején sokan már 18-19 évesen kötettel jelentkeztek.

– *Egy harmincéves költő már középkorúnak számít...*

– Igen, a szocializmus idején mesterségesen visszatartották vagy elhúzták a pályakezdet, gondoljunk Kukorelly Endre vagy Parti Nagy Lajos indulására, akik kultúrpolitikai okokból csak harmincon túl jutottak kötethez. A 90-es években azonban már mindent ki lehetett adni. Az első verseimet, de ezt már többször elmeséltem, voltaképpen ellopták tőlem:

az akkor már régóta publikáló, prózaíró Mórocz Mária a kollégiumban kiemelte a táskából a füzetemet, titokban legépelte a verseimből 10-12 oldalt, bevitte az akkori Irodalmi Szemlébe, és csak akkor döbbsentem meg, amikor behívott Grendel Lajos és Hizsnyai Zoltán, hogy beszélni akarnak velem, mert néhány szövegem meg fog jelenni a következő számban, amely már nyomdában volt. A hiúságomat persze legyezgette egy kicsit a dolog, de akkoriban nem akartam bekerülni az irodalmi életbe, sőt tudatosan ellenszegültem a publikálásnak.

– *A második kötet, A perverzió méltósága 2002-ben a Kalligramnál jött ki. Ennek már a borítója is provokatív. Bedecs László írta a versgyűjteményről, hogy ez egy olyan laboratóriumi kísérlet, amely a tiltott nyelvet, a nyelvi tabukat próbálja megtörni, nyomdafestéket nehezen tűrő szavakat legitimál. Egyetértesz ezzel a megfigyeléssel?*

– Mindenképpen a határokon való túlhaladás volt a cél, bár nem úgy születik a vers, hogy kitűzők egy célt, főlírom vázlatba, hogy ezt kell megírnom, aztán pedig kidolgozom. Azt szerettem volna, hogy elemi erejű megdöbbenés legyen a testet érintő tabuk lebontása, a testnek egy másfajta megjelenítése. De nemcsak a testről van itt szó egyébként, hanem annak a végletes relativizálásáról, hogy milyen kultúrában élünk, ahogy a testeket ez a kultúra egymás mellé rendezi, hogy legalább a fikció erejéig más típusú elrendezések alakuljanak. Rám de Sade márki volt nagy hatással. A 80-as évek végétől adták ki magyarul és csehül, elég sok mindent megvásároltam a művei közül. Nála szembesültem a testgép fogalmával: 8-10-15 test részvételével olyan csoportosulások jönnek létre az aktusok folyamán, amelyek túlmutatnak önmagukon. Egy magyar de Sade-líra létrehozása volt a célom, igen. Másrészt mindennek volt egy biológiai alapozottsága, ami azt jelentette, hogy meg akartam keresni az emberi testben, az emberi gondolkodásban mindazt, ami állati, a gének mélyére hatolni, az evolúció mentén visszakeresni a testalakzatokat. Vannak biológusok, mint Desmond Morris, akik az emberről mint csupasz majomról értekeznek, értelmes poétikai vállalkozás tehát visszakeresni a génjeinkben azokat a területeket, amelyek valamiféleképpen az állati tartománnyal érintkeznek. Harmadrészt pedig szerettem volna, hogy valami egészen új, radikális testkoncepció jöjjön létre a kötet által.

– *Erőteltjesen jelen van a szexualitás.*

– Persze, poétikai szempontból nem érdekelt a szexualitás nélküli test. De nem a freudi elfojtás-dolog működött, meg hogy gyógyítani kéne a testet, hanem éppen ellenkezőleg: számomra azt jelentette a testről való gondolkodás, hogy a testet tudatosan le kell betegíteni, különböző implantátumokkal ellátni. Vagy még inkább: annyira felszabadítani, legalábbis a szöveg erejéig, amelyre a jelen korban még nincs lehetőségünk. Testünk materiálisan túlságosan is meghatározott jelenség még mindig.

– A következő, 2005-ös kötet *A haláljáték leküzdhetetlen vágya* címet viseli. Ebben a beteg test emelődik ki a maga esendőségével, kiszolgáltatottságával. Lehet ez valamiféle traumafeldolgozásnak a következménye?

– Ekkoriban Parti Nagy Lajoson keresztül foglalkoztam a posztmodern irodalommal, a fejemben már ott volt a posztmodern hármasságának elmélete, amely szerint a harmadik, antropológiai posztmodernben a trauma, illetve az önéletrajz kerül előtérbe. Erőteljesen hatottak rám a francia szerzőpáros, Dominique Viart és Bruno Vercier gondolatai a kortárs francia irodalomról: önéletrajzi elemekkel átszótt könyvben gondolkodtam tehát. A másik pedig a betegség-téma. Az egészséges test sok mindenre nem jó, mármint a lírában, valamiféleképpen betegségekkel kell ellátni, akár tudatosan, hogy a beteg test olyan tartományokba vigyen bennünket, amelyekre álmunkban sem gondoltunk volna. Volt egy gondolatom: betegséget kell beépíteni a testbe. Nem tudom, létezik-e olyasmi, hogy valaki az egzisztenciáját úgy tartja fenn, hogy mivel a betegsége rendkívül különleges, kézről kézre adják az orvosok, és a legmenőbb amerikai, kínai és japán orvostudományi egyetemeken és kórházakban fordul meg, vizsgálják, elemzik. Imádnám, ha nekem ilyen betegségem lenne...

– Az előbb a tabukról beszéltünk; én azt gondolom, hogy a betegség is bizonyosfajta tabu, nehezen beszélnek róla az emberek.

– Az ember szégyelli is a betegségét.

– Vagy nem tudja megnevezni, nem tudja körülírni azokat az állapotokat, fájdalmakat. Lehet az ok egyfajta szemérem, vagy közrejátszhat a babona: ha beszélek róla, visszahívom...

– Olyan terekbe kerülsz, olyan emberekkel kerülsz kapcsolatba több napra is, akikkel a betegség nélkül sosem. Ilyen egy kórház – például a véres vizelet szaga szinte beleivódik az ember sejtjeibe, amit nehezen felejt aztán. Az ember önmagát is behajszolja bizonyos élményekbe, kalandokba. Kórház, szanatórium – el kellett mennem ezekre a helyekre.

– Az előbb beszéltél az emberben az állati megragadásának kihívásairól; a következő kötet, az *Állati nyelvek, állati versek alapja is az álltság*. Gyerekkönyvnek álcázza magát, Fero Lipták sajátos illusztrációi különleges könyvtárggyá teszik. Alapvetően mégsem gyerekkönyvnek olvasom. Itt is a nyelv a téma. Az állatnevekben elrejtett szavak kibontása és továbbgondolása, kiejtése, a velük való babrálás a tét. Hogyan születtek ezek a versek?

– Nem gyerekkönyvetnek született. Amerikai mintára szerettem volna, ha a hátsó borítójára felkerülnek olyan bombasztikus kijelentések, mondjuk Csehy Zoltántól, hogy ez a könyv a lírai idiotizmus egyik fontos példája. Ő azonban szerkesztőként ezt szemérmesen kihúzta. Egyszer a József Attila Kör pécsi felolvasásán vettem részt, amikor Böhm Gábor *A perverzió méltósága* kötet verseit hallgatva odaszólt a melléte ülőnek: Ez beteg.

Hát ezt is szívesen feltüntettem volna, vagy Balázs Eszter Anna reakcióját idiótamesém kapcsán: Zoli, te nem vagy normális. A könyvben lett volna egy olyan szólam, amely végül Csehy Zoltán szerkesztői ajánlása nyomán kimaradt: Szajkó versei, Vörösbecy versei, Zebra versei, vagyis különféle nyelvek antológiászerű összeállítása.

– *Az állatok mint maszkok?*

– Igen, az állatok mint költők. De igaza volt Zolinak. Ezzel a szerkesztői döntéssel kvázi gyerekverskötetté stilizálódott a könyv, ha leszámítjuk az egy-két erotikus vagy obszcén utalgatást, s ezzel a húzással sokat nyertem. Lovász Andrea például teljesen gyerekverskötetként könyvelte el, amely nem 8-10 éves gyerekeknek, hanem 13-14 éveseknek szól. Nekem ez meglepő volt, mert valóban nem gyerekeknek szántam. A megírás körülményei persze „gyerekesek”: egyszer beteg volt a fiam, én maradtam vele otthon, s hogy szórakoztassam, elővettem egy gyerekkori marhaságot. A szülőfalumban volt egy vicces-szivatós szokás: bégető bárányoknak tettük fel a kérdést, hogy beveszitek magatok közé ezt és ezt, és a birkák rögtön válaszoltak is: beee, beee. Aztán gyártottam néhány hasonló darabot Marci megnevetetésére, innét indult a kötet.

– *Amikor a gyerek tanulja a nyelvet, akkor másképp működik a logikája, rácsodálkozik egy-egy kifejezésre, és a konvencionális jelentésektől eltérő dolgokra asszociál, félrehall, és ezekből a félrehallásokból születnek nagyon vicces dolgok – egy ilyen vonulat is van a kötetben. Mégse gondolom, hogy ezek gyerekversek.*

– Lírai idiotizmus akart lenni tényleg.

– *Az állatosdi aztán folytatódott az olyan típusú, kötetben eddig meg nem jelent versekben, mint A házasságszédelgő.*

– Igen, de tervben van a kötet is. Született már kb. ezer sor.

– *Ezekben mire játszol rá?*

– Nőstény állatok férje vagyok. Például egy kifejlett barnamedvenőstény férjeként élni rendkívül izgalmas tapasztalat, vagy nem tudom, próbált-e már valaki bálnával csókolózni, hát az fenomenális! Vagy a hátán bejárni a Csendes-óceánt, szigetekkel, korallzátonyokkal együtt. Talán a Rimbaud-féle *A részeg hajó* inspirált, talán a *Rege a vén tengerésztől*, Coleridge-től. De az egész koncepció Carol Ann Duffy *A világ felesége* c. könyvének köszönhető. Érdekes szerzőről van szó, hiszen Duffy az első nő, az első skót és egyúttal az első nyíltan LGBT-személy (leszbikus, gay, biszexuális és transzgender), aki „koszorús költő”, azaz poet laureate lett a brit királyi udvarnál. Amikor David Beckham ínszalagszakadást szenvedett, hozzá is írt verset. Az említett könyvben a világirodalom jelentős alakjainak, pontosabban feleségeinek ad hangot, többek között Quasimodo vagy Héphaisztosz feleségét szólaltatja meg. Rendkívül jó a magyar fordítás is. Innét jött tehát az eredeti ötlet. Most éppen egy vakondpatkány férjeként próbálok létezni, 30 méterrel a föld

alatt, ahol a föld eltömíti a számat, s mellettem csupasz kis testek mozognak. Ezeknél a hihetetlen föld alatti lényeknél, bár emlősök, csak egyetlen nőtény szeretkezik és szaporodik (a kiválasztott férfiakkal), hasonlóan a méhtársadalomhoz. Ez a szupernőtény rákényszeríti a többi nőt a vizelete elfogyasztására, akik ettől terméketlenné válnak. Micsoda élet lenne, ha az emberi társadalom is így épülne fel! A vakondpatkány-ideológia egyébként megjelenik *A perverzió méltóságában* is mint prózai szöveg.

– *Időrendben haladva a soron következő, 2011-es Boldogságtelep, vetélgépben kötetnek van egy alcíme: Csáth szeretője. Csáth neve elég sokat forog a kortárs magyar irodalomban. Nem lerágott csont? Miért fordultál pont Csáthhoz?*

– Szerintem egyedül a végeredmény számít, semmi más. Rendben, igaz, Szerbhörváth György egy ízben megjegyezte, az a szerencsém, hogy nem vajdasági vagyok, mert ott mindenki csáthozik. De ha nem lenne az alcím, alighanem senki sem gondolná, hogy ezek a szövegek Csáthtal bármilyen összefüggésben vannak.

– *Segítesz az olvasónak?*

– Inkább félrevezetem, tudatosan. Említettem már a de Sade márki-féle inspirációt, hogyan megírni versszövegben: számomra Csáth a magyar de Sade, és most főként a naplóíróra gondolok. Versben próbáltam egy lehetséges csáthi világot megjeleníteni, Csáth alakját egy nőbe importálva, egy férfiakat fogyasztó, férfiakat kirúgó és megalázó, dominaként megjelenő nőbe. Persze ez csak egy rétege a könyvnek, amelyben a kiszolgáltatott férfi hangja talán még erőteljesebb.

– *Ebben a kötetben, mely továbbviszi a korábban kikísérletezett poétikai megoldásokat, megjelenik egy új téma: az érzelem, egészen pontosan a szerelem. Ráfogható, hogy a szerelmi líra újragondolása a kötet?*

– Igen, egy újfajta szerelmi líra létrehozása volt a cél, annak körülménye, lehet-e még érvényesen beszélni erről a témáról. Szerelmi verskötet akart lenni Balassi Júlia-verseinek, Csokonai Lilla-ciklusának, a Himfy-verseknek, Szabó Lőrinc versciklusainak, Oravecz Imre 1972. szeptember c. kötetének „mintájára”. Az érzelmesség persze csak a skála egyik része, hiszen vannak benne teljesen száraz szövegek is. A kortárs francia lírát próbáltam feltérképezni, amelyben jelen van egy neoszentimentalista irányzat is. A kortárs magyar költészetben a legtöbbször nagyon óvatosan állnak ehhez a kérdéshez. A 90-es évek ironikus-parodisztikus lírafelfogása után (amit ugyan nagyra becslök, de mégis távol áll tőlem) volt egy szembeszegülés bennem, hogy a líra nemcsak könnyed játék, hanem testbe és húsba vágó élmény. Próbáltam nem félni, nem megijedni a férfi-nő kapcsolatba beleíródó szentimentális jelentésektől, sőt tudatosan belevinni a kötetbe. A másik szándék pedig: szerettem volna olyan verseket írni, amelyek katarzist váltanak ki. Nem mondom, hogy a parodisztikus-ironikus lírában nincs

ilyen lehetőség, de ott más típusú katarzistról beszélhetünk. Én valamiféle zsillett-katarzist szerettem volna, halálba vivő verseket, a halálélmény megfogalmazása hajtott.

– *A kötet versei felidéztek bennem a Szabó Lőrinc-i szerelemfelfogást, a Boldogságtelep a nem lehet egymásban maradéktalanul feloldódni-élmény újrafogalmazása is lenne?*

– Van benne egy Szabó Lőrinc-versátirat is. Talán irodalomtörténeti rejtély, titok, sőt tabu, de ez a vers azért is különleges, mert Szabó Lőrinc állítólag Kozmutza Flórához írta, pontosabban Illyés Gyulánéhoz, a köztük lévő eltítkolt kapcsolat ihletésében. Megfogott a szöveg ritmusa, és megdöbbsentem, amikor később valaki elmesélte, talán Nagy Csilla vagy Mizser Attila, milyen tabu fűződik hozzá. Szíven ütött, tényleg. Emlékszem, Besztercebányán írtam, kollégiumban, egy hózivataros téli éjszakán, Kabdebó Lóránt egy könyvéből másolva-átírva, felemelő élmény volt már akkor is.

– *Ebben a kötetben formai váltás is történt: megjelent a narratív hosszúvers.*

– Nem teljesen előzménytelenül, hiszen már a *Koromevés* is ilyen az első kötetből. Az utóbbi időben valóban izgat a novellavers, illetve a narratív, epikus versnek a lehetősége, az állatiférfj-típusú szövegek is ebbe a műfajba tartoznak. Ezekben az *Állati férj*-szövegekben azt a koncepciót követem, hogy egy versen belül minden érzelmi skálát be kell járni, a humorostól egész a végzetesen tragikusig. Mert az meglehetősen vicces, hogy egy bálnának akkora mellei vannak, mint a Szent Péter-bazilika kupolája, és az állati férj azt simogatja kéjesen – de a vers végén ez a bálnalány már nem bírja elviselni a japán bálnavadászhajók látványát, és egyenesen nekimegy egy ilyen hajónak, közben megszigonyozzák, hosszú ideig vergődik, amíg meghal, szóval borzasztó. A cél: végigzongorázni az egész érzelmi skálát tehát, többsarkú verset létrehozni. A *Boldogságtelep* ezzel ellentétben egyetlen szélsőségre van felhúzva, magát a nyelvi határt célozza, tragikus-depressziós traumanyelv, egyáltalán semmilyen iróniát sem akartam. A kötet első verse felkérésre született: Bulgáriában került sor egy *Re-verse: Kosztolányi 125* című megemlékezésre, konferenciára, és ennek alkalmából, *A bolgár kalauz* témájára íródott, Bedecs László közvetítésével. Hosszúvers lett, amelynek vannak narratív részei – egy kalauzlány elcsábítja Kosztolányit –, és mozaikszerűen beépítve vannak lírai hangoltságú, önreflexiós részei is. Elküldtem egy-két ismerősömnek, hogy a bolgár fordítás előtt kikérjem véleményüket. Csak mint érdekességet jegyzem meg, hogy a prózaíró Gazdag József az összes önreflexiós lírai versszakot kihúzta, kihagyta volna – megtartva a sztorit, a narratív részeket. De hát egy prózaírótól mi mást várhattam volna...

– *Ha már a kalauznőnél tartunk, beszéljünk egy kicsit a női perspektíváról,*

ami fontosnak tűnik az életműveden belül, az irodalomtudósi munkáidban is rendre odafigyelsz a női hangokra, ebben a kötetben pedig szintén jelen van.

– Hát persze, mert hiszen az, hogy az ember férfinak születik, az élet leegyszerűsítése a biológia által. Milyen szörnyű, hogy nem tudjuk, hogy egy nő hogyan gondolkodik, hogyan érez. Maga a nemiség nem csak általában izgalmas kérdés. Jelenleg egy vágyorientált társadalomban élünk. Nekem a mai napig nagy élmény, amikor a nemiségnek egy olyan területével ismerkedtem meg, amelyről nem volt tudomásom. Hiszen a tapasztalatainknak vagyunk végzetesen kiszolgáltatva: 18 éves koromban szerelmes lett belém egy homoszexuális ismerősöm, tőlem kb. hat-hét évvel idősebb férfi. Egy ideig azt hittem, csak barátok vagyunk, moziba mentünk, söröztünk. Gondolj bele, ki voltam én: egy 18 éves vidéki fiú a szocializmusban, teljesen naiv és tapasztalatlan, nem olyan, mint egy mai 18 éves. Egyszer aztán, moziból jövet, rátette a kezét a tarkómra, és a hüvelykujjával simogatni kezdte a nyakamat. Megdöbbsentem, hogy akkor most mi van? Nem értettem. Olyan volt ez az egész, félelmetes, mint amikor a kigyó ránéz az egérre, és az megmerevedik. Kísérteties volt, lehullott a függöny. Aztán lassan, rekedt, kimért hangon valahogy kinyögtem: légy szíves, vedd le a kezéd a nyakamról. Igen, meg kell élni a dolgokat, nem elég, hogy elolvasod őket. Valójában a könyveimben is ilyen helyzeteket próbálok létrehozni. Szövegeket, amelyeket olvasva hirtelen kísértetiesé válik az élet, és megdöbben, szinte megmerevedik az ember, hogy ilyen is van a létezésben és a szexusban, hogy nemiségünknek olyan területei is vannak, amelyeket elfüggönyöz az én, eltávolít, kikapar – pedig részei identitásunknak. Ha ez az élményem nem lett volna, akkor ezt az érzést sosem tapasztalom meg.

– *A női szempontúság trendi dolog is egy ideje.*

– Igen, már Kármán József is kétszáz éve a *Fanni hagyományaiban*...

– *Én az időben hozzánk közelebbi irodalomra gondoltam, Weöres Psychéjétől kezdődően, mondjuk. Épp A bolgár kalauz című versedben van az a sokak által idézett sor: „csak a női test képes versenyezni a nyelvvel”. Hogy is van ez?*

– De hiszen olyan tökéletes tud lenni a női test egy férfi számára! A nyelv viszont... Eszembe jut Barthes hírhedt kijelentése: a nyelv fasiszta. Igen, valóban: nyelv olyan, mint egy sűrű, apró láncszemekből álló bilincs, amit ráraaknak az emberre, belefűzik a puha testbe, agyba, nyelvbe, és már nem tud máshogy gondolkodni és fogalmazni. Évszázadok, évezredek alatt kialakítottak elődeink egy börtönt, amit úgy nevezünk, hogy a magyar nyelv. Ebben a börtönben a rácsok reszelésével és a falak vésésével próbálsz kialakítani egy területet magadnak. Próbálsz kitörni. Voltaképpen az összes könyv egy-egy kitörési kísérlet. Másrészt előjön a csábításnak és a vágynak

a kérdése. Ahogy a nyelv is csábító, szirén-ének, becsalogat a börtönébe, a női test is csábító, hiszen a tökéletességet idézi fel a férfi számára. Azt persze nem tudhatom, egy nő számára mit idéz fel a női test.

– *A te nyelvi univerzumodban sok a nyers, kemény, zsilettpenge kifejezés, sokszor lehet olyan érzése az olvasónak, hogy szinte taszítják a szövegek. Ezek a nyelvi formák felforgatják, ha nem is a gyomrot, de az embernek a lelkét vagy a világhoz meg az önmagához való viszonyát. Téged is felforgatnak, miközben írod ezeket a szövegeket?*

– Amikor írom, és amikor megélem.

– *A versírás előtti, a pre-vers állapotban?*

– Persze, meg kell élni valahogy.

– *Keletkezik egy csomó izgalmas szólelemény a nyelvi laborban, mint élvezőautomata, iszonytartály, ezek hirtelen jönnek?*

– Igen, ezek az utazás következményei, mondjuk így.

– *Leginkább szabadversben nyilatkozol meg. Olvasni sem szereted a kötött szövegeket?*

– Egy József Attilát nem lehet nem szeretni olvasni, ott abszolút rendben van. Egyrészt nem is vagyok olyan nagy formai zseni, mint a már említett Csehy Zoltán, képtelen lennék zárt, kialakított formákban dolgozni, másrészt meg elgondolkodtató a következő tapasztalat: Parti Nagy Lajos egyszer azt mondta, hogy Nyugat-Európában már 20-30 éve senki sem ír kötött verset. Amikor az ő kötött versét lefordították franciára vagy németre, akkor a befogadók számára vicces volt, sanzon- vagy popdalszerű.

– *Anakronisztikus tehát?*

– Igen, ezért is mondta ő, akit annyi bírálat ér a szabad fordításai miatt, hogy szerinte a kötött szövegét franciára vagy németre nem rímes formában kellene fordítani, mert azt a nyugati versolvasó archaikusnak érzi. A magyar irodalom ennyire nem építette le a kötött formákat, mert más típusú nyelv, de látjuk, hogy az utóbbi időben a prózavers egyre erőteljesebben tör elő, hódít meg területeket. Egyébként nincsenek averzióim a kötött formákkal szemben, sőt csodálom azokat, akik rímben, időmértékben alkotnak. Egyszerűen a tehetségemnek a korlátja, hogy nem alkalmazom a kötött formákat.

– *Végül beszéljünk új verses kéziratodról, mely kiadás előtt áll. Ez az új folyam ismét más formát kap, témájában is változik. A címe Kunstkamera. Milyen élményből merítettél?*

– *A Boldogságtelep, vetélőgépben* c. kötet túl érzelmes, olyan szavakból áll össze, hogy ha kicsit megnyomja az ember, kicsordul a vér belőlük. Ezután olyan nyelvet akartam létrehozni, amely minden érzelmen túl van. Túl minden emberin, ha szabad így fogalmaznom (Nietzsche nyomán). Nagyon száraz, szálkás nyelv ez, mint amikor a sportolók versenyre készülve szálkásítják az izmaikat.

– *Pilinszky jutott eszembe, a redukció, a lecsupaszítás, az elhallgatás, a nyelvi sivatag.*

– Pályáztam anno a kötettervvel, azt próbáltam meglebegtetni, hogy egy posztmodernizált Pilinszky-versnyelv létrehozása a cél, de hát ez biztos hülyeség. Volt bennem egy ilyen szándék, a teljes sivatag, az érzelmeken túli nyelv kikísérletezése, amit az *Apokrif* beszélője dadog tovább.

– *Az Apokrif motívumai, a kerti szék, asztal is előjönnek.*

– Lehet. Ezt a versnyelvet kerestem.

– *Magzatnyelv, Versek a semmiből – ilyen főcímeiken jelentettél meg közülük különböző folyóiratokban és internetes felületeken darabokat.*

– Olyan is volt, hogy *Nincs, aki meghallja*. Már vagy fél éve írtam ezeket a szövegeket, amikor volt szerencsém eljutni Szentpétervárra, ahol a filológiai kar szomszédságában megnéztem a Kunstkamera nevet viselő múzeumot. Ez a világ első épülete, amely kifejezetten múzeumnak épült, nem valamelyik palotában rendezték a kiállításokat. Nagy Péter cár alapította, méghozzá úgy, hogy a Néva partján sétálva egyszer észrevett két nagyon furcsán összezsavarodott fát, vagyis fatorzót. Akkor jutott eszébe, hogy létrehozza ezt a múzeumot, amelynek később a Kunstkamera nevet adta, s amelyben torz embriókat állítottak ki, nyitott koponyával született magzatokat, kétfejű, pikkelyes bőrű, kettévált gerincű, nyitott bélrendszerű embertorzókat. A 17. század második felében, a 18. század első harmadában élt Frederik Ruysch holland orvos, botanikus, szobrász, aki forradalmasította a preparáció módszereit, és rengeteg magzattestet tartósított, köztük ezeket az elvetélt, néhány hónapos csecsemőket is. Egy csillagászati összegért, amit senki sem tudott volna kifizetni, Nagy Péter cár felvásárolta egész gyűjteményét, s ezek vannak kiállítva a Kunstkamera középpontjában. Úgy gondoltam akkor, ez az élmény majd egy másik könyvet generál, de valahogy átszivárgott ebbe a koncepcióba, ez a végletes kiszolgáltatottság a gének játékának. Ez a bezártság nagy hatást tett rám. Műalkotásként közszemlére vannak téve a testükkel együtt több mint kétszáz éve ezek a preparátumok, ott lebegnek bezárva az üvegekben, s ez az élmény vitt afelé, hogy az ebből származtatott, preparált, szenvedésen túli száraz nyelv katalógusszerűen az emberi szenvedést is számba vegye. Ezek az elmondhatatlan, sírnivaló történetek. Szíriában egy kislány, akinek meghalt az édesanyja, az aszfaltra rajzolt egy anyaképet, és befeküdt a közepére. Egy kislánynak megölték a szüleit, s ő az anyja holtteste alatt órákon át feküdt, így élte túl. Az afrikai kislányok, akiknek kivágják a csiklójukat. Egy testvérpár, néhány évesek, meghalt az anyjuk, és napokon át éltek a holttesttel a lakásban, macskatápon, nem tudtak kijutni. Hajléktalanok, nyomorékok, koldusok. A tatai tavon nyílve szővel a nyakában úszkáló vadkacsa. Egy sánta kutya. A *Kunstkamera* versei nagyon rövid, három-négy-hatsoros szövegek, terjedelmükben hasonlóak a befőttesüvegekben lebegő preparátumokhoz,

és külön világokat akarnak megjeleníteni, mint ez az átlótt nyakú kacska vagy a szíriai kislány. A sokkoló, a traumatikus, az elmondhatatlan – ezt akartam külön világokként egymás mellé sorakoztatni.

– *Négy egyjegyű szám kombinációival választod el az egyes versszövegeket egymástól, amiben nem találtam logikát.*

– És nem is sorrendben követik egymást. A felcserélhetőség és a katalogizálás jelentéseire épül ez a megoldás. Mivel minden cím túlzottan azonosít és rámutat, ezt is el akartam kerülni.

– *Én az elvonatkoztatást is láttam, a szám mint elvonatkoztató és elválasztó elem. Az ajánlás pedig éppen Frederik Ruyschnak szól. Mottónak meg Berzsenyi-verssorokat választottál, elég megdöbbentő volt, hogy a klasszicizmus magyar óriásától idézel: „A szent költészet néma hattyú...” – ígértem, hogy visszatérek rá.*

– *„S hallgat örökre hideg vizekben...”*

– *A hattyú toposz nagyon elgondolkodtatott, hiszen az antikvitástól Mallarmén, Rilken keresztül egészen Nemes Nagy Ágnesig is eljuttat, megnyitva, számomra legalábbis, az olvasást, az értelmezési lehetőségeket. A paratextusban szereplő Berzsenyi és Ruysch egyébként kortársak voltak.*

– Lehet, hogy túl erős párhuzam, de mint ahogy ezek a magzatok ott lebegnek a preparátum hideg vizében évszázadok óta, tulajdonképpen ilyen a költészet is, néma hattyú, torz figura, amelyben mégis önmagunkra ismerünk, önmagunk olyan tartományaira, amelyek a fantáziánkban megjelennek, de nem tudjuk megélni őket. Ez az irodalom is, ezek a fantazmagóriák is: a nem valóságosan megélt valóságok sorozata. Valamiféleképpen a fikciónak a metaforája is, illetve annak a katartikus szenvedéstörténetnek, amely az irodalom és az élet sajátja.

Ipolyszakállos, 2014. augusztus 17. A Szlovákiai Magyar Írók Társasága nyári táborában elhangzott beszélgetés szerkesztett változata.

5137